

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: IDEA AUTONÓMNEJ SKUTOČNOSTI MEDZI ESTETIKOU A FILOZOFIOU.
UMELECKÉ DIELO AKO VEC

Autor: Mgr. K. Mitterpach, PhD

Oponent: Mgr. Jozef Sivák, CSc.

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky práce

Autor sa podujal prispieť k riešeniu dosť náročnej problematiky, ktorou je ontologický štatút umeleckého diela a jeho tvorca, a to v duchu „špekulatívneho realizmu“, ku ktorému sa dokonca hlási (s. 19). V tejto tzv. postmodernej dobe je to jeden z prvých nových smerov, ktorý sa objavuje ako reakcia na novokantovstvo a na fenomenológiu, najskôr na tú Husserlovu a potom na Heideggerovu, na jednej strane a na postmodernu na druhej strane. Autor sám sa dovtedy zaoberal najmä tou Heideggerovou. Ale aj priekopníci tohto nového smeru, od A. Badoua po G. Harmana vyjdú z Heideggera.

Ale nemožno opomenúť ani E. Husserla, školou ktorého bol Heidegger nielen ovplyvnený, ale na ktorého aj nadviazal v realizácii prirodzeného pojmu sveta. Vymedzovať fenomenológiu ako „opis spôsobov danosti predmetov akékoľvek intencionálneho vzťahu“ (s. 17) možno len v rámci Husserlovej noetiky, nie však noematiky, ktorá je asubjektívna, ale v porovnaní sa noetikou je menej rozpracovaná. Asubjektívnej fenomenológii sa venoval J. Patočka, ktorý mohol byť tiež spomenutý. V tomto zmysle je vedomie nielen médium, ale aj (vedomým) bytím, ktorému sa veci ukazujú.

Keďže veci sa ukazujú samé, ide o „aktivitu skutočnosti, nie vedomia“. (s. 20). Autor si pritom uvedomuje nejednoznačnosť konštatovania, že „veci sa ukazujú“. Ale „ukazujú sa také, aké sú“ alebo sú to veci samé? Domnieva sa, že tieto dva prístupy k (zmyslovej) veci možno zhrnúť do jednej vety: ukazuje sa ten fakt, že veci sú tu samé osebe a dôkazom je ich ukazovanie samo“. (s. 21) Znamená to, že úkaz je tým, čím sa ukazuje a že jeho ukazovanie (sa), zrakové, hmatové atď. neoznamuje jeho „bytie“? Tak ako je vec osebe nepoznatel'ná, rovnako je aj neukázateľ'ná.

Tak či onak, stúpenci „špekulatívneho realizmus“ a autor s nimi ukazovanie (sa) pokladajú za objektívnu realitu nezávislú od nášho vedomia. Nepripomína to marxisticko-leninskú definíciu hmoty? Lenže keď autor argumentuje prírodnou vedou, aj samotní fyzici pripúšťajú, že experimentátor, teda ľudský faktor je súčasťou experimentu a ovplyvňuje ho. Podobne vo filozofii nemožno ostať pri tomto druhom extrémne, ktorým je (nedialektické) zamieňanie bytia a javenia.

Bytie iste participuje na akte, díaní, nie je však dianím. Definovať spôsob či mieru tejto participácie, je problém, ktorý nie je dodnes doriešený.

Umelecké dielo, estetický výklad nám tiež predstavujú skutočnosť z pohľadu diváka či promotéra. Umenie dokáže oné „ukazovanie sa“ autonómneho simulovať“, a to bez zdôvodňovania, teleologickej predstavy skutočnosti či konštrukcie nejakej reprezentácie alebo technologickej konštrukcie skutočnosti. (s. 28-29). Dielo sa odlišuje od autonómne skutočného len „vytvorenosťou“ (s. 40). Táto vytvorenosť nehrá žiadnu rolu?

Predsa len, dočítame sa ďalej (s. 45), že vytvorené je autonómne - „ontologická autonómia sa dá aj vytvoriť“ – táto autonómia je v kontexte sveta „insignifikantná“, na rozdiel od kontextu ľudského sveta. Avšak ani v tomto kontexte by nebolo možné hovoriť o estetickej ani o účelovej diferencii, ktoré sa „netýkajú diela primárne“, ktoré je tak zbavené možnosti hodnotenia. Ale ani tvorením nemožno podľa autora „prideliť“, status diela, lebo v rovine účelov a preferencií by sa mohlo pokladať za insignifikantné.

V tejto súvislosti, vrátiac sa k Husserlovi, tento zanechal autorom ignorovanú posmrtné vydanú Fenomenológiu názorných prezentifikácií (*Husserliana XXIII*), ktorá je jeho teóriou imaginácie, obsahujúc aj základy „fenomenológie teatrality“, založenej na „perceptívnej“ fantázii“ (*fantasii*). Podľa Husserla je imaginárny svet „iný“, oddelený od sveta aktuálnej prítomnosti“ *Fantasia* je autonómna a na tejto autonómii videli niektorí fenomenológovia, menovite M. Richir možnosť znova založiť fenomenológiu, pokladajúc *fantasiu* za jej pôvodné pole. Postava na scéne, hoci „vnímaná“, nie je predmetom vnímania kladúceho nejakú skutočnosť, ledaže by sme pripustili možnosť produkcie skutočnosti, možnosť vyhradenú len primárnemu tvorcovi.

A nakoniec, hoci autor pokladá samotný výraz „špekulatívny realizmus“ za „paradoxný“ akým aj je, nepodrobuje ho kritike.

2. Posúdenie úrovne spracovania práce

Možno konštatovať, že autor snažil podať vernú interpretáciu prác zakladateľov špekulatívneho realizmu, osvojiť si ju a ilustrovať na príkladoch z literatúry, hudby či filmu. Ale tiež sa nemožno zbaviť dojmu, ako sme už naznačili vyššie, že tento realizmus zredukoval, pápežskejšie než pápež, na akýsi primárny realizmus orientovaný len na predmety a nič iné. Ťažko byť jednoducho realistom a celkový, paušálny realizmus je zriedkavosť. Svedčí o tom tento citát za všetky: „... z hľadiska zmyslovo vnímateľných rozlíšení sú práve diela ... nerozlíšiteľné“, čím sa „potvrďuje, že ak by sme diela chápali ako signifikantné vzhľadom na ich špecifické, zmyslovo vnímateľné diferencie, ukázala by sa ich skutočná bezúčelnosť, keďže je to posledná oblasť, v ktorej by sme nejaký účel diel mohli fixovať aspoň do tej miery, že by sme rozlišovali medzi zmyslovo atraktívnymi a repulzívnymi a podobne. .. ak má niečo ‚vyzerat‘ ako dielo, znamená to,

že aj keď bude koncentráciou čo najnezvyčajnejších vlastností, resp spojením najzriedkavejších znakov, bude možno v kontraste k okoliu priťahovať našu pozornosť, ontologicky to však nebude signifikantným znakom nielen autonómie, ale ani výskytu či možnosti identifikácie diela. (s. 46). Táto pasáž ako aj mnohé ďalšie, v ktorých sa snaží lietať na vlastných krídlach, čo je inak chvályhodné, neodkazuje však na žiadne miesto v prácach oných zakladateľov, ktorým je viac alebo menej poplatný.

Habilitant má právo špecializovať sa na nejaký smer či autora, ale ako VŠ učiteľ má nepísanú povinnosť sa zorientovať aj v celých dejinách filozofie tak, aby mohol viesť záverečné práce aj v niektorých iných problematikách a o iných autoroch. Treba vyzdvihnúť, že v predmetnej práci odkazuje na nejedného predchodcu či a klasika a sa vymedzuje voči nemu, počnúc Aristotelom, avšak viacerí súčasní autori absentujú alebo sú braní do úvahy len čiastočne (Husserl, Bergson, Ricoeur, Latour, Richir, Patočka a i.). Absentujú tiež komentári a kritici „špekulatívneho realizmu„. Priestor na to bol, veď rozsah práce má ďaleko od požadovaných 150 strán.

3. Prínos a úroveň výsledkov práce

Práca je prínosom najmä ako oboznámenie slovenského filozofického publika s novým smerom, ktorý sa v priebehu posledných 5-ich rokov prezentuje v Čechách i na Slovensku hlavne prostredníctvom výstav. V danom prípade ide o prezentáciu z filozofického hľadiska a o ideové pozadie tohto smeru. Presnejšie, habilitant si predsavzal „ukázať možnosť ontologického výkladu“ ktorý výklad ponúka umelecké dielo ako typ autonómnej skutočnosti, predpokladajúc, že také dielo je „kľúčom k pochopeniu diferencie ontologických autonómií vôbec“. (s. 9). Ontologický výklad a ontologické vysvetlenie bez estetiky : esteticky recipovateľné usporiadanie diela, jeho štruktúra, estetická recepcia a vlastný zmysel zostávajú otvorenými otázkami.

Je však možné úplne oddeliť bytie diela od estetického? Lebo aj taký A. Danto, na ktorého sa habilitant odvoláva, tvrdí, že „kým existujú viditeľné rozdiely v tom, ako veci vyzerajú, nemožno sa zbaviť estetiky.“ (s. 30). Pritom tieto rozdiely, ktorých sme vraj „skôr pasívnymi recipientmi“ neslobodno zamieňať s rozdielmi „pohľadov“. Danto sa venoval predovšetkým výtvarnému umeniu sa dopadom na estetiku, avšak podľa habilitanta, slovník vizuálneho vnímania možno chápať aj ako „bežnú rétorickú metaforu“, ktorá je schopná ukázať rôzne spôsoby javenia sa toho istého.

Autor chce tak relativisticky postaviť na roveň bytie, zdanie i jav ako rovnako ontologicky relevantné a pravdivé. Jeho vlastnými slovami: „Zdanie nie je automaticky o nepravde, ako nám často sugerujú zjednodušené učebnicové korelácie pojmov z úvodov do filozofie.“ (s. 31).

V Závere práce by čitateľ očakával, že sám habilitant zhodnotí úspešnosť realizácie svojho predsavzatia a zaujme svoj postoj. Záver je v skutočnosti pokračovaním práce, a najmä

poslednej, 8. časti [Literárna vec (ľudsky autonómne konanie)] ako aj verným zotrvaním pri téze ontologickej autonómie života vzťahujúcej sa na všetky druhy umenia, literatúry vrátane, ako o tom svedčí názov tejto časti. Pritom habilitant napokon pripúšťa aj estetické čítanie literárneho diela na jednej strane a na druhej strane súvislosť medzi textom a konaním/prežitím, ktoré participuje na bytí. Robí tak zrejme pod vplyvom F. Rzewského, amerického hudobného skladateľa a klavíristu, u ktorého objavil text, list Sama Melvilla, na ktorom demonštruje svoju tézu.

Samotné hodnotenie výsledkov práce tak ponechávame skôr na iných čitateľov.

4. Posúdenie formálnej stránky práce (jazyk, štýl, štruktúra)

Po formálnej stránke, počnúc osnovou, táto je síce logická, ale nedotiahnutá, nekonkrétna, bez hierarchie. Práca pozostáva zo 7-ich častí, okrem Úvodu a Záveru. Niektoré časti mohli byť, abstrahujúc od ich presnejšieho v výstižnejšieho pomenovania, spojené do jednej, napr. 2. a 3. a 5. a 6. Čo sa týka rozsahu, treba konštatovať, že 92 s. je na habilitačnú prácu málo, čo by mohla vyvážiť jej originalnosť.

Čo sa týka štýlu, už máme o ňom náznak z predchádzajúcich citácií. Konkrétne, habilitant si vypestoval vlastný štýl, ktorý z náučného prechádza miestami do esejistického a hutnejšieho, pričom vcelku sa práca číta plynule. Odhliadnuc od niektorých opakovaní, nemožno sa vyhnúť dojmu, že na menšom počte strán chce povedať viac, čo by si vyžadovalo väčší priestor, teda argumentovanie a definovanie miesto postulovania, vysvetľovanie a citovanie miesto parafrázy. V rámci svojej opozície voči každej klasike, o filozofickej tradícii nehovoriac, rezignoval na používanie termínov ako bytie, bytosť, súcno, ontický, ontologická diferencia, transcendencia, estetično a i. v dnešnom ponímaní.

Niekoľko štylistických nedostatkov v kombinácii s gramatickými, však sťažuje, ba aj znemožňuje chápanie textu, napr. „... bez ohľadu nato...“ (s. 10); „... čo ukazuje o životnom svete“ (s. 29); „... bez toho, že by...“ (s. 30); „Rétorika preto ... neznamená žonglovanie so zdaním, ktoré vytvárajú simulakrum a oddeľujú ním ...“ (s. 31); „... nie je na tomto fakte ... závislé“ (s. 45); „čo nie autonómne ...“ (s. 48); „či ontológia fragmentu nie ontológiou...“ (s. 54); „opisujeme“ (popisujeme?) (s. 58); „... stemporálne vyhrotnou verjnou rečou...“ (s. 71); „...žiadnu rolu, ak nvy echcel...“ (s. 73); „nemala byť deklamácie celej ...“ (s. 74); „... ako kto sa vnímame...“ (s. 76); „chrionologického času“ (s. 77); „kiteratúra socialistického ...“ (86).

Pokiaľ ide ešte o gramatiku, vymenovať prípady nerešpektovania interpunkcie, najmä pri vzťahných vetách, by bolo neúnosné, nehovoriac o ďalších preklepoch a deformáciách: 3. p. od idea je idei, surivalizmu, Levi Starussova, inputovať...

Nakoniec, čo sa týka literatúry, neoznačenej, nie je ani úplná, ani bez chýb. Chýbajú v nej mená, ktoré sa nachádzajú v texte: F. Rzewski, T. Malick. Mená ďalších autorov, ktorých

práce mohli byť ešte brané do úvahy: J. Patočka, P. Megyesi, V. Jánošík. Položka *Speculative Turn* mala začať menami editorov a Melbuern sa správne píše ako Melbourne. A vo všetkých položkách sa zbytočne opakuje rok vyd.

5. Explicitne vyjadrený návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedecko-pedagogického titulu docent

Napriek horeuvedeným výhradám, súhlasím, aby mal habilitant možnosť obhájiť svoju tézu o ontologickej autonómii umeleckého diela a aby mu po úspešnej obhajobe bol udelený titul docent.

V Bratislave, dňa 16. sep. 2020

Mgr. J. Sivák, CSc.